
Україна

ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ШОРІЧНИК

Випуск восьмий

Упорядники

*Леонід Губерський, Павло Кривонос,
Борис Гуменюк, Анатолій Денисенко*

Київ • 2007

НІМЕЦЬКА ЦЕНЗУРА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (мовою документів 1918 р.)

Народився 28 травня 1971 р. в Дунаївці на Західному Поділлі (Хмельницька обл.). Навчався в Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку (1989—1991), закінчив історичний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. Затонського (1995) та аспірантуру Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної академії наук України (1998).

Кандидат історичних наук (2000).

Старший науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України. Докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Працював в Інституті української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Науково-дослідному фінансовому інституті при Міністерстві фінансів України,

Національному транспортному університеті, Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства, Інституті трансформації суспільства, Криворізькому державному педагогічному університеті, Національній академії державної податкової служби України.

Коло наукових інтересів — історія України першої половини ХХ ст., історія світової та української політичної думки, історія національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., історія вітчизняної соціально-економічної та фінансової політики, біографістика та історія українського монархічного руху.

Автор понад 150 праць, у тому числі монографій: «Документальні джерела і матеріали до історії фінансової політики уряду Української Держави (29 квітня—14 грудня 1918 р.). Довідник» (К., 2004), «Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.)» (К., 2004), «Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917—1930 рр.)» (К., 2006), «Український Державний банк: історія становлення (1917—1918 рр.)» (К., 2007) та збірки поезій «Згадуй мене... Лірика кохання» (К., 2006).

Нагороджений Орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня (2006) та почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2007).

Після Берестейського (Брестського) договору, укладеного представниками Центральної Ради, на терени України з метою вигнання більшовицьких агресорів уступило 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо. 18 лютого 1918 р. у київському напрямку почали наступ під командуванням генерала Лінзінгена (з березня — фельдмаршала Айхгорна) 23 німецькі дивізії (20 піхотних і 3 кавалерійських). 24 лютого в одеському напрямку почали просуватися 10 австро-угорських дивізій (8 піхотних і 2 кавалерійські) на чолі з командувачем фельдмаршалом Бем-Ермолі (з червня — генералом Краусом). Невдовзі спільно з підрозділами армії УНР союзники звільнили від загарбників усю територію України. 2 березня 1918 р. уряд УНР прибув до Києва, а згодом у столиці законотворчу працю відновила й Центральна Рада. Проте вигнання більшовиків обернулося на німецько-австро-угорську окупацію.

Як відомо, 29 квітня 1918 р. (за сприяння окупаційного командування і активного нейтралітету німецьких військ) у Києві відбувся державний переворот, унаслідок якого до влади прийшов генерал П. Скоропадський, а замість УНР було проголошено утворення Української Держави у формі Гетьманату. Весь час існування Гетьманату П. Скоропадського (29.IV—14.XII.1918) українському керівництву доводилося враховувати позицію офіційних Берліна та Відня й оглядатися на реакцію окупаційної влади.

Командно-штабні інституції німецьких військ розташувалися у престижному столичному районі Липки. 5 квітня 1918 р. командувач німецькою групою армій «Київ» фельдмаршал Айхгорн прибув до Києва. Відповідні служби німецького командування протягом усього часу свого перебування в Україні не лише активно спостерігали за подіями в країні, а й намагалися впливати на їхній перебіг, у тому числі й в інформаційній сфері. Увазі читача пропонується низка документів, які висвітлюють саме цей аспект німецької окупаційної політики.

Матеріали складають записки колишнього міністра іноземних справ УНР і гетьманського посла в Болгарії проф. О. Шульгіна до гетьманської канцелярії та директора Прес-бюро при МВС Української Держави, таємний циркуляр директора Особливого департаменту МВС у Прес-Бюро Канцелярії Пана Гетьмана (док. за № 1—3), а також телеграми Пресового відділу гру-

Делегація УНР під час підписання Берестейського договору (9.II.1918 р.)

пи армій Айхгорна (назва групи армій «Київ» після вбивства 30.07.1918 р. Г. Айхгорна) та німецької комендатури Києва до Канцелярії Пана Гетьмана (док. за № 4–11). Документи було написано російською (№ 1–3) та німецькою (№ 4–11) мовами, а остаточним отримувачем їх була Його Світлості Пана Гетьмана канцелярія. Усі документи подаються мовою оригіналу зі збереженням правопису, при чому окремі з них власноручні (док. за № 1, 2); російськомовні публікуються без перекладу, а німецькомовні у перекладі із дотриманням стилістики тогочасної української мови (перекладені варіанти подаються під тим же номером, що й оригінальні, лише з літерним позначенням). У публікації рукописний текст подається нами курсивом.

№ 1

[Записка О. Шульгіна до Канцелярії Пана Гетьмана про потребу у забороні передруків у пресі поданих у німецьких газетах відомостей про отримання зборів для родин засуджених і жертв воєнного стану]

г. Київ, 28 Мая 1918 г.

30/V. 1918

№ 18

Некоторыми газетами нѣмецкой независимой социальдемократіи отпечатаны расписки въ полученіе сборовъ для семействъ осужденныхъ и жертвъ военнаго положенія, (т. е. осужденныхъ за преступленія противъ закона о военномъ положеніи).

Поручается запрещать перепечатки такихъ публикацій въ здешней прессы.

Д-р. Шульгинъ

№ 2

[Таємний циркуляр директора Особливого департаменту МВС у Прес-Бюро Канцелярії Пана Гетьмана з приводу необхідності заборони оприлюднення в пресі відомостей про політичні обшуки та арешти]

Українська Держава¹

С О В Е Р Ш. С Е К Р Е Т Н О.

11/VI 1918 р.

С Р О Ч Н О.

МІНІСТЕРСТВО

Справ Внутрішніх

Въ Пресъ-Бюро въ г. Київъ.

№ 23

Департамент..... ОСОБЫЙ.....

Відділ..... ОСОБЫЙ.....

«10»..... Іюня..... 191.. 8.. р.

№... 280...

м. Київ

По приказанію г. Товарища Министра Внутреннихъ дѣлъ прошу распоряженія, чтобы свѣдѣнія о политическихъ обыскахъ и арестахъ ни въ коемъ случаѣ не помѣщались бы въ газетахъ.

Д и р е к т о р ь

Департамента

За Начальника Отдѣла

За Правителя Канцелярії

Аккерман

[підпис]

[підпис]

№ 3

[Записка О. Шульгіна директору Прес-Бюро при МВС України, передана до Канцелярії Пана Гетьмана, з проханням командування німецьких військ не піддавати цензурі офіційні військові повідомлення держав Згоди]

3/VIII 1918.

№ 26

(9 ч. веч.)

г. Київ, 3 Августа 1918 г.

Въ Прессбюро при Украинскомъ
Министерствѣ Внутреннихъ Дѣлъ
Господину Директору Андріашеву

Главное командование германскихъ войскъ на Украинѣ желаетъ чтобы официальные военныя сообщенія враждебныхъ державъ были отпечатаны въ украинской печати безъ всякихъ пропусеній и безъ всякой цензуры.

Главное командование проситъ объ этомъ увѣдомитъ цензурное учреждение.

А. Шульгинъ

№ 4

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про небажаність обговорення в пресі перебігу господарських переговорів між Україною та Німеччиною]

*An ukr. Informations Büro
zu Leiter des Hetman Kanzelerei Opatowsky.*

7.8.18.

7/VIII. 1918

№ 27

Die Zensurstellen der ukrainischen Presseabteilungen werden gebeten darauf zu achten, dass Besprechungen oder Veröffentlichungen über noch tagende und nicht abgeschlossene Wirtschaftskonferenzen oder Wirtschaftsabkommen nicht in der Tagespresse erscheinen. Solche Veröffentlichungen haben sich in der letzten Zeit gehäuft und sind nur geeignet, voreilige und falsche Bilder über die Rrsultate der Verhandlungen zu schaffen und den Gang der Verhandlungen selbstunliebsam zu beeinflussen.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 2025

[ніднис]

№ 4-а

До укр. Інформаційного Бюро 7.8.18.
Завідувачу Канцелярією Гетьмана Опатовському.
7/VIII. 1918
№ 27

Просьять Відділи Цензури українських Пресових Відділень звернути увагу на те, щоб обговорення чи публікації на сьогодні в пресі не стосувалися ще поточних чи незакінчених господарських конференцій та економічних угод. Такі публікації останнім часом накопичилися, вони створюють лише відповідну передчасну та фальшиву картину підсумків переговорів й погано впливають безпосередньо на перебіг переговорів.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2025

[підпис]

№ 5

[Повторна телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна від німецької комендатури до Канцелярії Пана Гетьмана про небажаність обговорення в пресі перебігу господарських переговорів між Україною та Німеччиною]

Від Німецької
комендатури
на Україні
до Цензури

Телеграмма

Центр. Укр. Прес.
Крещатикъ
Домъ 38.

Т е л е г р а ф

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 2025 U T. A

Zensurstelle: 7.8.18
10/VIII. 1918
8/VIII 918
№ 28

Die Zensurstellen der ukrainischen Presseabteilungen werden gebeten darauf zu achten, dass Besprechungen oder Veröffentlichungen über noch tagende und nicht abgeschlossene Wirtschaftskonferenzen oder Wirtschaftsabkommen nicht in der Tagespresse erscheinen. Solche Veröffentlichungen haben sich in der letzten Zeit gehäuft und sind nur geeignet, voreilige und fal-

sche Bilder über die Rrsultate der Verhandlungen zu schaffen und den Gang der Verhandlungen selbstunliebsam zu beeinflussen.

[підпис]

Получ в Прес
Бюро (Инфор. Бюро)
9/VIII 1918 в 12 ч утр.

№ 5-а

Від Німецької
комендатури
на Україні
до Цензури

Телеграма

Центр. Укр. Прес.
Крещатикъ
Домъ 38.

Т е л е г р а ф

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2025

У Т. А

Відділ Цензури: 7.8.18
10/VIII. 1918
8/VIII 918
№ 28

Просьятъ Відділи Цензури українських Пресових Відділень звернути увагу на те, щоб обговорення чи публікації на сьогодні в пресі не стосувалися ще поточних чи незакінчених господарських конференцій та економічних угод. Такі публікації останнім часом накопичилися, вони створюють лише відповідну передчасну та фальшиву картину підсумків переговорів й погано впливають безпосередньо на перебіг переговорів.

[підпис]

Получ в Прес
Бюро (Инфор. Бюро)
9/VIII 1918 в 12 ч утр.

№ 6

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій проти залізничної концесії України і Німеччини]

Kiew, den 20. August 18.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 2675

20/VIII 918
№ 31

Die in letzter Zeit gegen die «Erste ukrainische Eibenbahngesellschaft» und die Regierung in den Zeitungen (bes. «Kiewskaja Mysl» und «Russky Golos» geführte Polemik und Bospredhungen gegen die Konzession für den bau der Strecken Kiew–Odessa, Uman–Dolinskaja und Kiew–Schepetowka sind, da gegen die deutsch-ukrainischen Interessen gerichtet, zu Verboten.

Rittmeister.

Ergeht an:

U. T. A. und Zensurstelle
ukrainisches Pressebüro

№ 6-a

Kiїв, 20. Серпня [19] 18.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 2675

20/VIII 918
№ 31

Останнім часом мають бути заборонені виступи проти «Першої української залізниці» та перш за все у газетах (напр. «Кіевская мысль» і «Русській голос») провідної полеміки і розмов проти концесії щодо будівництва ліній Київ–Одеса, Умань–Долинська та Київ–Шепетівка, що суперечать німецько-українським інтересам.

Ротмістр.

Зголосив до:

У. Т. А. та Відділу Цензури
українських Пресбюро

№ 7

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про недопустимість публікацій в пресі з приводу інциденту із убивством австрійського військовопозложеного]

Kiew, den 20. August 1918.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 2722

20/VIII 918
№ 32

Wie uns soeben mitgeteilt worden ist, wurde in Darnitza ein österreichischer Kriegsgefangener ermordet, wobei die Täter deutsche Uniformen getragen haben sollen. Es handelt sich offenbar

um verbrecherische Elemente, die Tat unter dem Schutze der deutschen Uniformen begangen haben.

Bis zur Beendigung der eingeleiteten behördlichen Ermittlungen wird gebeten, keinerlei Veröffentlichungen über den Vorfall in der Presse zuzulassen.

[підпис] Rittmeister.

An

1. U. T. A.
2. Zensurstelle ukr. Pressebüro.

№ 7-а

Kiїв, 20. Серпня 1918.

**Прес-Віддл.
Група Армій Айхгорна.
Порядк. Nr. 2722**

20/VIII 918
№ 32

Як щойно з нами поділися [інформацією], в Дарниці [було] вбито австрійського військовополоненого, при цьому вбивці мають носити німецьку уніформу. Справа, очевидно, у злочинних елементах, які скоїли злочин за допомогою німецької уніформи.

Прохання, до завершення попереднього відомчого з'ясування обставин [злочину], не допускати в пресі жодних публікацій про інцидент.

[підпис] Ротмістр.

До

1. У. Т. А.
2. Відділу Цензури укр. Пресбюро.

№ 8

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій в пресі закликів до вступу у Добровольчу армію]

Kiew, den 26. August 1918

**Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 3024**

26/VIII 918
№ 33

Die Presse ist davon zu verständigen, daß Inserate oder Anwerbungen für die «Freiwiltigen Armee» nicht veröffentlicht werden dürfen.

[підпис]

An

1. U. T. A. Zensurtelle²
2. Ukr. Pressebüro — Zensurtelle.³

№ 8-а

Kiїв, 26. Серпня 1918

**Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна.
Порядк. Nr. 3024**

26/VIII 918
№ 33

Преса є далекою від розсудливості, тому оголошення чи призови у «Добровольчу Армію» не повинні опубліковуватися.

[підпис]

До

1. У. Т. А. та Відділу Цензури⁴
2. Укр. Пресбюро — Відділу Цензури.⁵

№ 9

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана про необхідність заборони публікацій «Інформаційних листків»]

Kiew, den 1. September 1918

**Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn
Tgb. Nr. 3459**

1/IX 918
№ 35

Wiedergabe und Veröffentlichung der Nachrichten aus den sogenannten «Informationsblättern» (*Інформаційні листки*) erscheinen illegal in Moskau — sind in der Presse unerwünscht.

Es wird gebeten ein entsprechendes Verbot ru erlassen.

[підпис]

Rittmeister.

An Ukrainisches Pressinformationsbüro
_Kiew. _

№ 9-а

Kiїв, 1. Вересня 1918

**Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна**

1/IX 918

Порядк. Nr. 3459

№ 35

Передача та публікація повідомлень з так званих «Інформаційних листків» (*Інформаційні листки*), що виходять в Москві нелегально, в пресі є небажаними.

Прохання видати відповідну заборону.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До Українських Пресінформбюро
Київ

№ 10

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Канцелярії Пана Гетьмана з проханням заборонити публікації в пресі про таємний договір між Україною та Австро-Угорщиною]

Kiew, den 2. Septbr. 1918.

Presse-Abtg.

Heeresgruppe Eichhorn.

2/IX 918

Tgb. Nr. 3479

№ 36

Es wird gebeten, Abdruck und Besprechungen von Artikeln über einen angeblichen Geheimvertrag zwischen Oesterreich-Ungarn und der Ukraine zu verbieten.⁶

[*нідпис*]

Rittmeister.

An Ukrainisches Informations-Büro
Kiew

№ 10-a

Kiїв, 2. Верес. 1918.

Прес-Відділ.

Група Армій Айхгорна

2/IX 918

Порядк. Nr. 3479

№ 36

Прохання, відтворення у пресі та обговорення заміток про так званий таємний договір між Австро-Угорщиною та Україною заборонити.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До Українських Інформаційних Бюро
Київ

№ 11

[Телеграма Пресового відділу Групи Армій Айхгорна до Відділу цензури Канцелярії Пана Гетьмана з проханням заборонити публікації в пресі про таємний договір між Україною та Австро-Угорщиною]

Kiew, den 2. Septbr. 1918.

Presse-Abtg.
Heeresgruppe Eichhorn.
Tgb. Nr. 3479

2/IX 918
№ 37

Es wird gebeten, Abdruck und Besprechungen von Artikeln über einen angeblichen Geheimvertrag zwischen Oesterreich-Ungarn und der Ukraine zu verbieten.

[*нідпис*]

Rittmeister,

An ukrainische Zensurstelle
_Kiew. _

№ 11-а

Kiїв, 2. Верес. 1918.

Прес-Відділ.
Група Армій Айхгорна
Порядк. Nr. 3479

2/IX 918
№ 37

Прохання, відтворення у пресі та обговорення заміток про так званий таємний договір між Австро-Угорщиною та Україною заборонити.

[*нідпис*]

Ротмістр.

До українського Відділу Цензури
_Київ. _

Джерела поданих документів

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України:

- № 1. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 5 [написано власноручно].
№ 2. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 45.
№ 3. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 8, арк. 31 [написано власноручно].
№ 4. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 7.

- № 5. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 8.
№ 6. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 6.
№ 7. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 4.
№ 8. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 5.
№ 9. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 1.
№ 10. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 2.
№ 11. — Ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 3.

-
- ¹ У документі попередньо значився напис «Українська Народня Республіка», де слова «Народня Республіка» було zakresлено і заступлено словом «Держава». — П. Г.-Н.
² Слово «Zensurtelle» zakresлено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
³ Підкреслено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁴ Слова «Відділу Цензури» zakresлено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁵ Підкреслено українським отримувачем. — П. Г.-Н.
⁶ У документі друкарська помилка. Потрібно: verbieten. — П. Г.-Н.